

MUĞLA ve ÇEVRESİNDE MACARLAR

*Melek Çolak**

I- Tarih İçinde Türk – Macar İlişkilerine Kısa Bir Bakış

Fin-Ugor ve Türk kavimlerinin karışmasından meydana gelmiş olan Macarlar¹ Orta Avrupa’da Tuna ve Tisza ırmakları arasındaki topraklara yaklaşık bin yıl önce gelip yerleşerek bu toprakları yurt edinen², kendisini çevreleyen Slav Germen ve Latin milletlerinden farklı bir ırka ve uygarlığa sahip bir toplum olarak bilinmektedir.³

Macarlarla Türklerin bin yılı aşan köklü bir tanışıklığı bulunmaktadır.⁴ Aslı bakımından Macar ve Türk halkları başka başka halk topluluklarına, dil ailelerine bağlı olmalarına rağmen; daha tarihin ilk devirlerinde birbirleriyle o kadar sıkı bir şekilde kaynaşmıştır ki aralarında bir nevi “ikinci derecede akrabalık” doğmuştur.⁵

Ünlü Macar Türk Tarihçi Laszlo Rasonyi’ye göre; “Türkler Macarların babası, Fin Ugorlar ise anasıdır.⁶ Macarlar bugünkü yurtlarını işgal etmeden önce, Türklerle ortak bir birlik halinde yaşamışlardır. Bugünkü Macar ülkesini zapteden Arpad hanedanının üyeleri Türk kültürünün etkisinde yetişmişlerdir. Bir çok eski Macar ailesi Türk isimleri taşımıştır. Ortaçağlarda Arpad sülalesi devrinde Karpat havzasına göç eden Türk kavimleri kendi arzuları ile Macarlara

* Doç. Dr. , Muğla Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi

¹ F. Eckhart, **Macaristan Tarihi**, Çeviren: İbrahim Kafesoğlu, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1946, s.3.

² Hasan Eren, “Geçmişine Bakan Yalnız Bir Ulus” **Tarih ve Toplum**, Cilt: 36, Sayı: 215, Kasım 2001, s.76.

³ Şerif Baştaş, “Tarihte Türk-Macar Münasebetleri ve Macar-Türk Akrabalığı”, **Tarih ve Toplum**, Cilt: 36, Sayı: 215, Kasım 2001, s.59.

⁴ Cemil Öztürk, “Macarlarla Kardeş miyiz?” **Tarih ve Toplum**, Cilt: 18, Sayı: 105, Eylül 1992, s.53.

⁵ György Hazai, **Tarih Boyunca Türk-Macar Bağları**, Budapeşte 1963, s.6.

⁶ Laszlo Rasonyi, **Tarihte Türklük**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları 83, II. Baskı, Ankara 1988, s.118.

karışmışlar; daha sonraları Kuman ve Peçenekler de aynı şekilde Macarlara katılmışlardır. X ve XI. yüzyıllarda Bizans tarihçileri Macarları Türk saymışlar.⁷ Pek çok Türkçe kelime de Macar diline geçmiştir.⁸

Macarlar XI. yüzyıl başlarında Katolikliğe geçerek Bulgarlar gibi Hristiyan Avrupa ile entegre olmak için dinlerini değiştirmişlerdir.⁹ Avrupa'da Türklere karşı koyabilen milletlerin başında gelmektedirler.¹⁰ Din ayrılıkları nedeniyle XIV ve XVII. yüzyıllar arasında karşılaştıkları Osmanlı Türklerinin Moğaç zaferi ile Macaristan'a yerleşmeye başlamasından sonra, uzun süre Türk egemenliğinde kalmışlardır.¹¹ Macaristan'da yüz elli yıllık Türk egemenliği boyunca savaşlara ara verildiği sıralarda Türkler ve Macarlar arasında ekonomik ve kültürel ilişkiler de oluşmuştur.¹² Avrupa haritasında ortaya çıkan bu yakınlık, tarihi bağlılık Osmanlı döneminde önemli yaklaşımları da hazırlayacaktır.¹³

Macarların Osmanlı yapısındaki geleneği tarihi süreç içinde nasıl oluşmuştur?

⁷ **Yeni Macaristan** ve Yayımlayan, İvan Boldizsar, Dunabia, Budapeşte 1943, s.26.

⁸ Türkçe'nin Macarca üzerindeki etkisinin derece ve yaygınlığını belirlemek için bütün kavram sahalarını içine alan kelime listesini gözden geçirmek yeterlidir:

- a- Ehli ve Yabani Hayvanlar: Ökör (Öküz), Bika (Boğa), Tino (Dana), Kecske (Keçi), Tyuk (Tavuk), Oroszlan (Aslan), Csicskany (Sıçan) gibi...
- b- Bitki, Mahsulat ve Çiftçilik: Alma (Elma), Arpa (Arpa), Kender (Kendir), Jyapu (Yapağı), Gyümöles (Yemiş) gibi...
- c- Madenler, Aletler ve Eşya: Gyöngi (İnci), Peker(Tekerlek), Gyeple (iplik), Balta(Balta), Bıçsak (Çakı), Sator (Çadır), vb...
- d- Sanayi, Eğitim ve Hukuk: Kapu (Kapı), Tanu (Tanık), Törveni (Törük, Kanun), Szam (Sayı), Erdem (Fazilet), Böles (Bilge, Hakim), vb...
- e- Genel Kavramlar: Ero (Erk, Güç), Kek (Gök, Mavi), Szakal (Sakal), Gyasz (Yas, Matem) vb..

Bk. Ragıp Hulusi, **Türk Medeniyet ve Dilinin Macar Medeniyet ve Dili Üzerine Tesiri, Türk Tarihinin Ana Hatları Eserinin Müsveddeleri**, No:48, s.1.

⁹ Ahmet Özgiray, "Türkiye Macaristan Siyasi İlişkileri" (1923-1938) **Tarih İncelemeleri Dergisi XII**, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Ege Üniversitesi Basımevi, Bornova-İzmir 1997, s.80.

¹⁰ Hicran Yusufoglu, **Osmanlı-Macar İlişkileri, Başlangıçtan Ankara Savaşına Kadar**, Türk Macar Dostluk Derneği Yayınları I, Sam Yayınları 1995, s.7.

¹¹ Ali Engin Oba, **Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu**, İmge Kitabevi Yayınları, 1. Baskı, Ocak 1995, s. 129.

¹² **Macaristan'dan Görüntüler ve Macar Türk İlişkileri**, Macar Halk Cumhuriyeti Büyükelçiliği, Baskı: Meteksan Limited Şti., Ankara 1984, s. 9.

¹³ Orhan Türkdoğan, "Anadolu'da Macar Köyleri", **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, Temmuz 1996, Sayı:115, s. 9.

Rasonyi durumu şöyle açıklamaktadır:¹⁴

“Macaristan’da devşirme usulü uygulanmamakla beraber; pek çok Macar, bazen bütün köy halkı Anadolu’ya sevk edilirdi. Orada on beş yirmi yıl hizmetten sonra azat edilirler veya Müslümanlığı kabul ederek Türkleşirdi. Sivas Yörükleri arasında bugün de Macar adlı bir oymak, Giresun yanında Macarlı köy adı, Balıkesir’de ise Macarlar köyü vardır.”

F. Eckart ise daha sert bir dille “Osmanlılar binlerce Macarı İstanbul esir pazarlarına sevk ediyorlardı. O devirden kalan yazılara göre Anadolu; kadın, erkek Macar esirlerle dolmuştu. Bunlar yalnız savaş esirleri değildi, Osmanlılar köylüleri ve özellikle çocukları kitle halinde sürüyorlardı” demektedir.¹⁵

Ayrıca Macar ihtilalcilerinin Osmanlı Devleti’ne sığınması olayın bir başka boyutudur. Polonya’nın 1768 yılında Rusya ve Prusya tarafından zapt edilmesi ile 1830-1831 yılında Ruslara karşı ayaklanan milliyetçilerin arasında bulunan Macar milliyetçileri, Polonyalı milliyetçilerle birlikte Osmanlı Devletine sığınmışlardır.¹⁶ Macarların Habsburg egemenliğine girmesinden sonra XVII. yüzyıl sonlarından itibaren Macar aydınları bağımsızlık mücadelelerine girmişler,¹⁷ Thököly İmre, II. Ferenc Rakoczi¹⁸ ve Macaristan’da milliyetçilik hareketi şeklinde beliren 1848 ihtilalinin Avusturya tarafından çok kanlı bir şekilde bastırılmasından sonra Lajos Kossuth gibi önderler, başarısız olunca Osmanlı Devletine sığınmışlardır.¹⁹

¹⁴ Rasonyi a.g.e., s. 213.

¹⁵ Eckhart, a.g.e., s. 126.

¹⁶ Türkdogan, a.g.m., s. 10.

¹⁷ Oba, a.g.e., s. 129.

¹⁸ Edit Tashnadi, “18-19. Yüzyılda Osmanlıda Macar Mültecileri”, **Tarih ve Toplum**, Kasım 2001, s. 71-73; M. Tayyip Gökbilgin, “Rakoczi Ferenc ve Osmanlı Devleti Himayesinde Macar Mültecileri”, **Türk-Macar Kültür Münasebetleri Işığında II. Rakoczi Ferenc ve Macar Mültecileri Sempozyumu (31 Mayıs – 3 Haziran 1976)**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul, 1976, s. 1-17; **Osmanlıda Bir Macar Konuk Prens Rakoczi ve Mikes’in Türkiye Mektupları**, Çeviren: Edit Tashnadi, Günümüz Türkçesine Uyarlayan: Figen Turna, 1. Baskı, Mayıs 1999, s. 129.

¹⁹ Fahir Armaoğlu, “19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)”, T.T.K. Basımevi, Ankara 1997, s. 151-153; Reşit Saffet, **Türkçülük İzleri, 1. Kitap, Türk Ocakları İlim ve Sanat Heyeti Neşriyatı, 1930, Türkiyat Serisi: Sayı 2, s. 24.**

Anadolu'da Macar yer adlarının varlığı bütün bu ilişkilerin bir sonucudur. Antalya*, Balıkesir, Bolu, Niğde, Giresun, Kastamonu gibi yerleşim yerleri çevresinde Macar adını taşıyan yer adları bulunmaktadır.

Anadolu'da Macar yerleşmesini gösteren diğer bir köy adı olan Kuruc (Kuruts), II. Rakoczi taraftarı askerlere verilen addır. Bunlardan bir grup Thököly İmre ile beraber iltica ettikleri zaman İzmit'e yerleştirilmişlerdir. Buradaki Kurs Çiftliği onların anısını yansıtmaktadır.²⁰ Türkiye'de Macarlar ve Macar köyleri bir gerçek olmasına rağmen, Osmanlı döneminden Cumhuriyete intikâl eden başka bir örnek yoktur. Polonyalılar Polonezköy'de adlarını yaşatarak kimliklerini korumuşlardır. Ancak Macarlar kan ve kültürce Türklere yakın bulunmalarından bu özelliklerini sürdürememiş ve soy kardeşleri ile birleşerek kaynaşmışlardır.²¹

II- Cumhuriyet Dönemi ve Macar Uzmanlar

Cumhuriyet döneminde de Macarlarla aramızdaki tarihi ve kültürel bağlar iyi ilişkilerin kurulmasını kolaylaştırmıştır.²² Bu dönemde Türkiye, Budapeşte Elçiliği'nin raporunda bildirildiği gibi, samimi ve geleneksel dost olarak görülmektedir.²³ Atatürk ve Macaristan Krallığı Naibi Amiral Horthy, Türk ve Macar milletlerinden söz ederken "kardeş" diye hitap etmişlerdir. Lozan

* Antalya'nın Gebiz nahiyesinin bir köyü olan Macarköy, Macar araştırmacı ve gazetecilerin ilgisini çekmiştir. Buraya niçin Macar denilmiş olabileceği konusunda çeşitli görüşler bulunmaktadır. (Bkz. Cemil Öztürk, "Toroslarda Bir Macar Köyü", **Tarih ve Toplum**, Nisan 1995, Cilt: 23, Sayı: 136, s.35-39. Arşiv belgeleri Gebizli, Gebiz cemaatlerini konar göçer Yörükân taifesinden göstermekte, Gebizli cemaati aynı zamanda Macar veya Macarlı olarak kayıta yer almaktadır. Gebizli ve Macarlı, birbiriyle özdeşleşmekte ve her ikisi Yörükân taifesi altında çok geniş sahalara yayılmış bulunmaktadır. Gebiz'e gelen Dr. İspay Ferenc, Macarköyü halkının 450 yıl önce Macaristan'dan göç ettikleri kanısındadır. Ayrıca Kanuni döneminin olaylarıyla bu göçleri bağlantılı göstermektedir. Ferenc, Gebiz'de bir Macar idiomu oluşturmaya çalışmaktadır. Gebiz'de yer yer Asya'dan değil de Macaristan'dan gelenler olmak üzere ikili görüşlerde ortaya çıkmaktadır (Türkdoğan, **a.g.m.**, s. 11-13).

²⁰ Anadolu'da Macar adı taşıyan yer adları için bakınız Hamit Zübeyr Koşay, "Türkiye'de Macar Sözü Bulunan Köy Adları", **Türk-Macar Kültür Münasebetleri Işığı Altında II. Rakoczi Ferenc ve Macar Mültecileri Sempozyumu**, s. 171-172.

²¹ Türkdoğan, **a.g.m.**, s.14.

²² Melek Çolak, "Atatürk Döneminde Kültürel, Siyasi ve Ekonomik Bakımdan Türk-Macar İlişkileri (1919-1938)", **Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:1, Sayı: 2, Güz 2000, s. 68.

²³ **BCA, (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi), Peşte Elçiliği Senelik Raporu 1933**, Fon Adı: 30.10.0.0, Dosya: 421/48, Yer No: 232.56.6.

Antlaşması yürürlüğe girdikten sonra Macaristan ile diplomatik ilişkiler kurulmuştur.²⁴

Türkiye Cumhuriyeti ile Macaristan arasında 18.12.1923 yılında İstanbul'da imzalanan dostluk antlaşmasından sonra²⁵, Budapeşte Ortaelçiliği'ne Urfa milletvekili Hüsrev Bey atanmıştır.²⁶ Amiral Horthy, "kardeş Türk milletine Avrupa'da irfan, ziraat alanlarında samimi kardeş hissi ile ancak Macarların rehber olabileceklerini" söylemiştir.²⁷ Daha sonra Başbakan Gömbös'ün sözlerinde de aynı samimi ifadeleri görmek mümkündür. Gömbös bu konuda, TBMM'den bir heyetin Budapeşte'yi ziyaret ettiği sırasında, "kan ve kardeşlik bağlarıyla bağlı bulunan iki milletin kültürel ve ekonomik alanda yapacakları birçok şeyler bulunduğunu" söylemiştir.²⁸ Bu iyi ilişkiler dolayısıyla, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ile pek çok Macar bilim adamı, mühendis, uzman, işçi Türkiye'de çalışmış, Türkiye'nin yeniden yapılanmasında emekleri geçmiştir.²⁹ 1927 yılı genel nüfus sayımına göre, Türkiye'nin çeşitli illerinde iki bine yakın Macar nüfusunun varlığı bunu göstermektedir.³⁰

Bu yıllarda Muğla'da bulunan Macarları ise, Cumhuriyetin ilk yıllarında kurulan bu iyi ilişkilerin bir sonucu olarak değerlendirmek gerekmektedir.

III. Muğla ve Çevresinde Macarlar

Türkiye'de "Macar sözü bulunan köy adlarını" inceleyen Hamit Zübeyr Koşay; Anadolu'nun bazı yerlerindeki Macar adı taşıyan yer adlarına değindikten sonra bu yerleşmelerin daha eskiye gitmesinin mümkün olduğunu; bunların doğudan gelen Türk oymakları ongunlarının adını taşıyabilecekleri gibi, Bizans çağında da yerleşmiş olabileceklerini söyleyerek, Rumeli'de yenilgiye uğrayan Peçeneklerin kitle halinde Muğla'ya iskan edildiklerini bildirmektedir.³¹ Macarların 960'a doğru kendilerini savunmak kaygısıyla Peçenek ve Kıpçak Türklerinin sınırlarına yerleştiklerini ve bu Türklerin

²⁴ Bilâl Şimşir, **Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları**, Cilt: III, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2001, s. XVII.

²⁵ BCA, 30.18..01.01, 9.15.4, Sayı: 307, 27.02.1924.

²⁶ BCA, 30.18..01.01, Dosya : 107-15, Sayı: 390, Kararname Tarihi: 31.03.1924.

²⁷ Şimşir, a.g.e., s. 278.

²⁸ BCA, 030.10.0.0, Dosya:421/64, 232.567.2, 5.6.1934.

²⁹ Öztürk, "Macarlarla Kardeş miyiz?", s.56; Boldızsar, a.g.e, s.31; **Macaristan'dan Görüntüler**, s.9.

³⁰ **Türkiye Cumhuriyeti Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü Teşrinievvel 1927, Umumi Nüfus Tahriri**, Fasikül I, Hüsnü Tabiat Matbaası, Ankara 1929, s.1-275.

³¹ Koşay, a.g.m. , s. 171-172.

zamanla Macarlaştığını biliyoruz.³² Ancak H. Zübeyr'in sözünü ettiği Peçeneklerin, Macarlaşan bir grup olup olmadığını bilmiyoruz. Her ne şekilde olursa olsun Muğla ve çevresine yerleştirilen bu grup tarihi süreç içinde Türklerle tekrar karışıp kaynaşmış olmalıdır. 1546-1562 yılları arasında tutulmuş olan Budin tahrir defterinde yer alan bir çok şahıs ve yer adları karşımıza Türkiye'de yer adları olarak çıkmakta; Muğla'da Beçen (Beçin-köy, Milas-Muğla), Bençik (Bencik-köy, Yatağan-Muğla), Çenger (Çeger-köy, Fethiye-Muğla) yer adlarına tanıklık etmektedir.³³

Cumhuriyet döneminden önce Muğla ve çevresinde bir Macar nüfusunun varlığından söz etmek mümkün değildir.³⁴ Cumhuriyet dönemine gelindiğinde ise; 1927 yılı genel nüfus sayımına göre Macar uyruklu 29 kişi bulunmaktadır. Bu nüfusun 26'sı Muğla merkezde toplanmıştır.³⁵ Bu yıllarda Türkiye'de 1830 Macar bulunmaktadır. Ankara, İzmir, Kütahya, Samsun, Zonguldak, Adana, Kırklareli, Konya gibi illerden sonra, bu rakam küçük bir il için az değildir.³⁶

Cumhuriyetin ilk yıllarında bazıları kısa süreli olarak, bazıları da uzun yıllar yaşamlarını bu çevrede sürdüren bu insanlar tarımdan eğitime çeşitli zanaat kollarına kadar çeşitli alanlarda faaliyette bulunmuşlardır.

Halk dersanelerinde ve merkez okullarda piyano dersleri vermek üzere gelen Macar piyano hocası "Prof. Mösyö Bulö" bunlardan biridir. Keman öğretmeni Bedri Beyle beraber, incelemelerde bulunmuş müziğe büyük ilgi olduğu sonucuna varmıştır.³⁷

³² Öztürk, a.g.m, s. 55.

³³ Mecit Doğru, "Türkiye'de Macar Yer Adları", **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, Sayı: 8, 1985, s.50-52.

³⁴ Aydın Vilayeti Salnamelerine göre bir miktar "ecnebi nüfus" varsa da bunlar Levanten denilen bir grup olmalıdır. (Bkz. **Hicri 1306, 1312, 1314, 1315, 1316, 1317, 1319, 1320, 1323, 1326, yılı Salnameleri**).

³⁵ **Türkiye Cumhuriyeti Başvekalet...**, s. 78-79.

Doğum yeri itibariyle; Muğla şehir merkezinde 18 erkek, 7 kadın olmak üzere 25, Fethiye'de bir Milas'ta iki erkek olmak üzere 28 Macar bulunmaktadır.

Uyruklu itibariyle bu sayı 29'dur. 1927 yılı sayımından sonraki sayımlarda nüfus gösterilirken tabiiyet ve doğum yeri itibariyle gösterilmemiş olduğundan, sadece 1927 yılı istatistiklerinde ne kadar Macar olduğunu görebiliyoruz.

³⁶ **Türkiye Cumhuriyeti Başvekalet...**, s. LXXXVI-LXXXV, LXXXV-LXXXXVIII.

Türkiye'de 1927 yılı istatistiklerine göre tabiiyet itibariyle toplam 1830, doğum yeri itibariyle 1903 Macar bulunmaktadır.

³⁷ **Muğla'da Halk**, 10 Şubat 1930, s.3.

Muğla'nın imarında Macar uzmanlardan yararlanılmıştır. Şehrin ilk haritası 1926 yılında Macar harita mühendisi Scarpa'ya çizdirilmiş, ancak bu harita o tarihlerde kullanılmamıştır.³⁸

Cumhuriyet öncesinde yapı işleri genellikle Rumların elinde idi. Rumların mübadelesinden sonra bir eksiklik ortaya çıkmışsa da hem Muğla'nın nüfusunun artmayışı hem de daha önce yetişmeye başlayan Türk ustalar bulunsa da, devlet yapıları için Muğla dışında hazırlanan projeler söz konusu olmuş, yapı yapma sürecinde ve yeni yapım tekniklerinin girişinde bir dönüm noktası olan Muğla Vali Konağı ve Sinema binasının yapımında Macar ustalardan yararlanılmıştır.³⁹ Muğla Vali Konağı, Vali Salih Cemal Bey zamanında (1928) Aydınlı Müteahhit Halil Bey'e 52.000 TL'na ihale edilmiş ve yapımı iki yıl sürmüştür. Bu konağın yapımı Macar usta Şiranz'ın başkanlığında Bulgar usta Hiristo'nun eşliğinde gerçekleştirilmiştir. Türklerden Ali Tunca kalfa olarak çalışmıştır. O günün fiyatı ile baş ustaya 5.5 TL, ustalara 5 TL ve kalfaya da 125 kuruş gündelik ödenmiştir. İnşaatta beton kuşak kullanılmamış bunun yerine demir putrel yerleştirilmiştir. Beton kuşak yerine kullanılan bu yapı stili günümüze kadar sağlamlığını koruyabilmiştir. Macar usta Şiranz, inşaat için pek çok etütler yapmış, sonuçta bugün "Muğla Kumu" diye bilinen ve inşaatlarda çok aranan kum kaynağını bulmuştur. Muğla kum ocakları Şiranz'ın buluşundan sonra büyük rağbet görmüştür. Muğla'da takoz tuğla ilk kez Vali Konağı'nın yapımında kullanılmış ve yağlı boyacılıkta Zorti usta aracılığıyla çevreye öğretilmiştir.⁴⁰

Muğla'da sinema binasının çatısı da Macar ustalarca yapılmıştır. Mozaik yapımının ilk kez Muğla da bu ustalardan öğrenildiği anlatılmaktadır.⁴¹

Muğla'dan başka ilçesi Milas'ın imar edilmesinde de Macar ustaların etkisini görmekteyiz. Halk arasında "Macar evleri" olarak bilinen evleri bu ustalar yapmışlardır.⁴² Devlet ile sözleşmeli olarak gelen ustalar,⁴³ Cumhuriyetin ilk yıllarında Milas'ta evlerden başka sinema binası ve çarşıda bir takım

³⁸ Bayram Akça, **Sosyal-Siyasi ve Ekonomik Yönüyle Muğla (1923-1960)**, Atatürk Araştırma Merkezi 2002, s.76; İlhan Tekeli, "1923-1950 Döneminde Muğla'da Olan Gelişmeler", **Tarih İçinde Muğla**, Derleyen: İlhan Tekeli, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, Ankara 1993, s.168-169.

³⁹ Tekeli, **a.g.m.** s. 166-167.

* "Yapıcı ustası Andras, ailesi ile birlikte Muğla'da oturmakta idi. Beton dökümü ve çimento yapımını öğretti." Hasan Nuri Öncüler'le (1920 Muğla doğumlu, emekli ziraat teknisyeni) yapılan 29.09.2003 tarihli görüşme.

⁴⁰ Ömer Ulay, "Muğla'da İlkler", **Hamle**, Muğla 1993.

⁴¹ Tekeli, **a.g.m.**, s.167.

dükkanlar da yapmışlardır. Macar evleri 1930'ların başlarında, sinema binası, 1931'de tamamlanmıştır.⁴⁴ 1919 yılında İstanbul'dan Milas'a kaymakam olarak gelen ve Milaslı ailelerden Toksarılar'dan Nedime hanım ile evlenen Kaymakam Fevzi Beler'in Rodos'tan davet ederek Milas'a getirttiği dört Macar inşaat ustasına yaptırttığı ev Aşçı Bekir'in hoşuna gidince, aynı ustalardan bir sinema binası yapmalarını istemiş; 1929 yılında başlayan inşaat 1931'de tamamlanmış ve otuz bin sarı liraya mal olmuştur. Sıva kabartmalarıyla süslü cephesi, şık pencerelerle aydınlatılan kırmızı kiremitli dik çatısı, tonoz şeklindeki yüksek alçı tavanı, zarif balkonları ile bu sinema; sinemanın yeni yeni Anadolu'da yaygınlaşmaya başladığı bir dönemde Ege bölgesinin en güzel beş-altı sinema salonlarından biri olmuştur.⁴⁵

Bu binanın çatısının yapımında marangoz Bonak'ın planı konusunda da Milas Belediyesi'nde Fen İşleri memurluğu yapan ve Muğla Vali Konağı'nın ustası olan Şiranz'ın emekleri geçmiştir.⁴⁶

Cumhuriyetin ilk yıllarında Muğla'da yaşadıklarını belirlediğimiz Macarlar bazı zanaat kollarında da faaliyet göstermişlerdir. Bunlardan biri arastada terzi olarak çalışan Macaroğlu Mustafa,⁴⁷ diğeri zanaat öğrenimini Macaristan'da yaptığı için "Macar Kemal" diye bilinen Kemal Bey'in karısı

⁴² "Milas'ta bu evler Dr. Selahattin Bey'in evi, Toksarılar'ın evi, Dr. Servet Bey'in evi ve Dişçi Ali Bey'in evidir. Dişçi Ali'nin yerine dört katlı Turan Oteli yapılmıştır". Orhan Gümüş (1929 Milas doğumlu, Zahirceci) ile 5.05.2003 tarihinde yapılan görüşme.

⁴³ "Macarlar Milas'ta beş yıl kaldılar ve en iyi ustaları İvan idi. Dört kişiydiler. İvan'ın ailesi bir yıl kadar kaldı. Diğer ustaların aileleri yoktu. Türkçe'yi çok iyi bir şekilde öğrendiler. 1930'lu yıllarda burada idiler". Şakir Çilingir (1331 Milas Doğumlu Tuhafiyeci, emekli muhtar) ile 23.05.2003 tarihinde yapılan görüşme.

⁴⁴ "İlk olarak Dr. Selahattin'in evi yapıldı. Bir süre kaldıktan sonra gittiler. Bazı evlerin çatı onarımlarını da Macar ustalar gerçekleştirdi". Olcay Akdeniz (1956 Milas doğumlu, gazeteci) ile 05.05.2003 tarihinde yapılan görüşme.

⁴⁵ İstikamet Sineması Milas'ın sosyal ve kültürel yaşantısının en önemli mekanıydı. Üstelik kültür ve sanat etkinliklerine mekan olmanın yanı sıra kendisi de başlı başına bir sanat eseri, bir kültür mirasıydı. Ve Milas'ın en güzel yerindeydi. Bir köşesini Sakarya Okulu'nun, bir köşesini şehir parkının, bir köşesini Tüccar Kulübü'nün tuttuğu Milas'ın en önemli kavşağının bir köşesinde de İstikamet Sineması yerleşmişti. Bu sinema Aşçı Bekir diye bilinen Bekir Sami tarafından yapılmıştır. Bina 1959'da Bekir Sami Ercan ve M. Zeki Buldanlı tarafından kiralanmıştır. 1975'e dek bu şekilde işletilmiştir. 1987 yılında yıkılmıştır. Yerine yapılacak binanın da dış cephe olarak İstikamet Sineması'na benzeme koşulu getirilince Buldanlı kardeşler neredeyse tamamen yıkılmış sinemayı satmışlardır. İstanbullu Sudi Özkan tarafından binanın yerine Sudi Özkan İş Merkezi yapılmıştır. (Olcay Akdeniz, "Geçmiş Zamanı Olur ki Hayali Cihan Değer", **Milas Ticaret Odası Haber Bülteni**, Yıl: 6, Sayı:22, Ekim 2001, s.18-20).

⁴⁶ Cemal Karabenli (1331 Milas doğumlu, Nalbant) ile 23.05.2003 tarihinde yapılan görüşme.

⁴⁷ Hasan Nuri Öncür ile 29.09.2003 tarihinde yapılan görüşme.

İlona hanımdır⁴⁸. Bir marangoz ustası olan “Macar Kemal” ve ailesi zor durumda iken Aynamah Hanım adlı bir kişinin yardımlarını görmüş daha sonra Konakaltı denilen semtte bir marangoz dükkanı açarak işini ilerletmiştir. Çeyiz karyoları ve müzik aletleri yapmaya başlamış, “gavur mesleği” diye pek itibar edilmeyen marangozluk mesleğini Muğla’ya öğretmiştir. Düven denilen dokuma tezgahlarının yapımı Macar Kemal ustanın elinden geçmiştir. Karısı İlona (Leyla) hanım at ve inek kuyruğundan kesilen kıllarla yaptığı fırçalarla, zengin kızlarının elbise ve çeyizlerine fosfor işi işleyerek ün kazanmıştır. “Gavur halkası” olarak bilinen karanfil, sakız vb. maddelerden yapılan mayalı bir yiyecek İlona hanım aracılığı ile Muğla’nın yemek kültürüne girmiştir. Macar Kemal’in diğer bir yönü de o günlerde Muğla halkının pek bilmediği fotoğrafçılık merakı idi. Dağ bayır dolaşarak yaşadığı yeri adım adım fotoğraf karelerine yansıtmayı seviyordu. Bu aile 1930’lu yıllarda aşağı yukarı sekiz-on yıl Muğla’da yaşamıştır. Bir süre sonra İstanbul’a giden Macar Kemal orada marangoz ve ağaç işleri ile ilgili büyük bir fabrikanın müdürlüğünü yapmıştır. 1955’li yıllarda yaşadıkları yeri birkaç kez ziyaret etmişlerdir.⁴⁹

⁴⁸ Fethi Gazezoğlu (Macar Kemal’in öğrencisi) ile 20.03.2003 tarihinde yapılan görüşme.

⁴⁹ “Konakaltı’nda Saburhane semtinde oturan Aynamah Hanım’ın sosyal yönü kuvvetli idi. Bir gün Saburhane’de milliyetini bilmediği fakir ve sefil durumda bir karı kocaya rastlar. Aynamah Hanım fakirleri doyuran ‘Muğla’da her garibanın kursağında ekmeği vardır” diye bilinen bir kadındır. Aynamah Hanım bu çifte sahip çıkarak onlara ekmek ve iş imkanı sağlamış; Kemal Bey evde temizlik, bahçe düzenlemesi vb. işleri yaparken karısı da Aynamah Hanıma yardımcı olmuştur. Aynamah Hanım onlara “Kemal” ve “Leyla” diye hitap etmiştir. Aynamah Hanım’ın yardımcılarıyla Kemal Bey Konakaltı’nda marangoz dükkanını işletmeye başlamıştır.” (Ersin Aşık, Kemal Bey’in lakabı olan Macar kelimesinden dolayı O’nun Macar olduğu gibi yanlış bir izlenime kapılmıştır. “Macar Kemal’in” ismi Kemal Tuğkal’dır.) Bu bilgileri veren Ersin Aşık, bir gün teyzesine uğradığı zaman anneannesi Aynamah Hanım, annesi, teyzesi ve dayısının olduğu bir aile fotoğrafını görüp sorunca; teyzesi bu fotoğrafı İlona (Leyla) Hanım’ın gönderdiğini, Kemal Bey’in fotoğraf çekmeye meraklı birisi olduğunu ve O’nun bu fotoğrafı çektiğini söylemiştir. Ersin Bey İlona Hanım’a mektup yazıp fotoğrafların gerisini istemesini söylemiştir. Teyzesinin yazdığı mektuptan sonra bir sandık gönderilmiştir. Buradan çıkan camın üzerinde fotoğrafların negatifleri bulunmakta idi. Ersin Bey Muğla’da bu tekniği bilen olmayınca İzmir’e götürmüştür. İzmir de ise bu tekniği aradan yıllar geçtiği için çok ilkel bulmuşlar, bir bilen çıkmamıştır. Ersin Bey uzun uğraşlardan sonra Kalearkası’nda bir ustanın olduğunu öğrenip yanına gitmiştir. Usta çamaşır sodasından boyacılık sanayinde kullanılan maddelere kadar gerekli olan malzemeyi almasını söylemiştir. Sonuçta matbaacılık tekniğine uygun olan filmleri almayı başarmıştır. Kendisi de matbaacı olan Ersin Bey, şu anda Macar Kemal’in gönderdiği bu filmler sayesinde eski Muğla’yi yansıtan zengin bir fotoğraf arşivine sahiptir (Ersin Aşık [1946 Muğla doğumlu, Esin Matbaası Sahibi] ile 17.03.2003 tarihinde yapılan görüşme).

Sonuç

Türkler ve Macarlar arasındaki tarihten gelen etnik ve kültürel yakınlık Türk- Macar kardeşlik olgusunu meydana getirmiştir. Osmanlı döneminde Anadolu'ya gelen veya getirilen Macarlar Türklerle karışıp kaynaşmışlardır. Anadolu'da Macar adı taşıyan yer adları bu tarihi süreç içinde yaşananlara tanıklık etmektedir. Geçmişten gelen yakınlığa dayalı olarak Türk-Macar ilişkileri Atatürk döneminde iyice güçlenmiş, yeni Türkiye'nin yapılanmasında çok sayıda Macar bilim adamı, uzman, mühendis ve işçisinin emekleri geçmiştir. XX. yüzyıl başlarında Muğla ve çevresinde bulunan Macar varlığı da Cumhuriyetin ilk yıllarında güçlendirilen ilişkilerin bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir kısmı uzun yıllar bu çevrede yaşayan bu insanlar, çeşitli zanaat dallarında faaliyet göstermişler; Muğla ve çevresinin imar edilmesinde çalışmışlardır.

KAYNAKÇA**I. ARŞİV BELGELERİ**

BCA (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi)

II. GAZETE

Hamle (Muğla)

Muğla'da Halk (Muğla)

III. KİTAP ve MAKALELER

Akça, Bayram; **Sosyal-Siyasi ve Ekonomik Yönüyle Muğla (1923-1960)**, Atatürk Araştırma Merkezi , 2000.

Akdeniz, Olcay; “Geçmiş Zaman Olur ki Hayali Cihan Değer”, **Milas Ticaret Odası Haber Bülteni** , Yıl:6 Sayı :22 , Ekim 2001.

Armaoğlu, Fahir; **19.yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)** T.T.K. Basımevi, Ankara 1997.

Aydın Vilayeti Salnamesi

Çolak, Melek; “Atatürk Döneminde Kültürel, Siyasi ve Ekonomik Bakımdan Türk-Macar İlişkileri (1919-1938)”, **Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: I, Sayı: 2 Güz 2000.

Doğru, Mecit; “Türkiye’de Macar Yer Adları”, **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, Sayı:8, 1985.

Eckhart, F.; **Macaristan Tarihi**, Çeviren: İbrahim Kafesoğlu, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1949.

Eren, Hasan; “Geçmişine Bakan Yalnız Bir Ulus: Macarlar”, **Tarih ve Toplum**, Cilt:36, sayı: 215, Kasım 2001.

Gökbilgin, M. Tayyip; “Rakoczi, Ferenc ve Osmanlı Devleti Himayesinde Macar Mültecileri”, **Türk Macar Kültür Münasebetleri Işığında II. Rakoczi, Ferenc ve Macar Mültecileri Sempozyumu (31 Mayıs-3 Haziran 1976)**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul 1976.

Hazai, György; **Tarih Boyunca Macar-Türk Bağları**, Budapeşte 1963.

Hulusi, Ragıp; **Türk Medeniyet ve Dilinin Macar Medeniyet ve Dili üzerine Tesiri, Türk Tarihinin Ana Hatları Eserinin Müsveddeleri No:48.**

Koşay, Hamit Zübeyr; “Türkiye de Macar Sözü Bulunan Köy Adları”, **Türk – Macar Kültür Münasebetleri Işığında II. Rackoz, Ferenc ve Macar Mültecileri Sempozyumu**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul 1976.

Macaristan’dan Görüntüler ve Macar-Türk İlişkileri, Macar Halk Cumhuriyeti Büyükelçiliği, Baskı: Meteksan Limited Şti., Ankara 1984.

- Osmanlıda Bir Macar Konuk Prens Rakoczi ve Mikes'in Türkiye Mektupları**,
Çeviren: Edit Tashnadi, Günümüz Türkçesine Uyarlayan: Figen Turna, I. Baskı,
Mayıs 1999.
- Özgiray, Ahmet; "Türkiye Macaristan Siyasi İlişkileri (1923-1938)," **Tarih İncelemeleri Dergisi XII**, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Ege Üniversitesi Basımevi, Bornova-İzmir 1977.
- Öztürk, Cemil; "Macarlarla Kardeş miyiz?," **Tarih ve Toplum**, Cilt:18, Sayı:105 Eylül 1992.
- _____ ; "Toroslarda Bir Macar Köyü", **Tarih ve Toplum**, Cilt: 23 Sayı: 136, Nisan 1995.
- Rasonyi, Laszlo; **Tarihte Türklük**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları: 83, II. Baskı, Ankara 1988.
- Saffet, Reşit; **Türkçülük İzleri**, I. Kitap, Türk Ocakları İlim ve Sanat Heyeti Neşriyatı, Türkiyat Serisi, Sayı : 2, 1930.
- Şimşir, Bilal; **Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları**, Cilt III, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2001.
- Tashnadi, Edit; "18-19. yüzyıl'da Osmanlıda Macar Mültecileri", **Tarih ve Toplum**, Kasım 2001.
- Tekeli İlhan; "1923-1950 Döneminde Muğla'da Olan Gelişmeler", **Tarih İçinde Muğla**, Derleyen : İlhan Tekeli, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayını, Ankara 1993.
- Türkdoğan, Orhan; "Anadolu'da Macar Köyleri", **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, Sayı:115, Temmuz 1996.
- Türkiye Cumhuriyeti Başvekalet Umum Müdürlüğü Teşrin-i Evvel 1927 Umumi Nüfus Tahriri**, Fasikül C , Hüsnü Tabiat Matbaası, Ankara 1929.
- Yeni Macaristan**, Yayınlayan: Ivan Boldızsar, Dunabıa, Budapeşte, 1943.
- Yusufoğlu, Hicran; **Osmanlı-Macar İlişkileri, Başlangıçtan Ankara Savaşına Kadar**, Türk- Macar Dostluk Derneği Yayınları, I. Baskı, Ocak 1995.

IV. KAYNAK KİŞİLER

Cemal Karabenli
Ersin Aşık
Fethi Gazezoğlu
Hasan Nuri Öncüer
Olca Akdeniz
Orhan Gümüş
Şakir Çilingir

ÖZET

Çok eski dönemlere dayanan Türk ve Macar ilişkileri, Osmanlı İmparatorluğunun son dönemlerinden başlayarak Atatürk dönemiyle birlikte iyice güçlenmiştir. Cumhuriyetin kuruluş yıllarında Türkiye’de yabancı uzmanlara çalışma imkanının tanınmasıyla, Macaristan’dan pek çok uzman gelmiş ve her alandaki yeniden yapılanmaya katkıda bulunmuşlardır. Muğla ve çevresinde de yeni yapı tarzlarının ortaya çıkmasında Macar uzmanların etkisi görülmektedir.

Bu çalışmada, Türk ve Macar ilişkileri çerçevesinde Muğla ve çevresinde Macar uzmanların etkisi incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türk, Macar, Türkiye, Macaristan, Atatürk, Uzman, Muğla

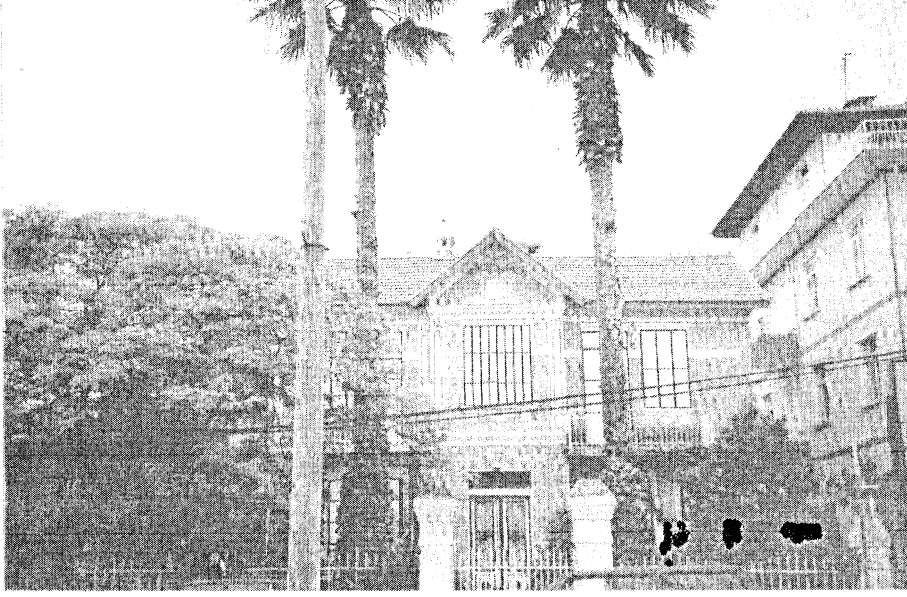
ABSTRACT

HUNGARIANS IN MUĞLA AND IN ITS SURROUNDINGS

The relations between the Turks and Hungarians dating back to very old times started to strengthen during the late periods of Otoman Empire and especially in Atatürk era. With the approval of the right for foreign specialists to work in Turkey, many Hungarian specialists came to Turkey while the Turkish Republic was being founded, and they contributed to reconstruction efforts in every field of life. We can see the impacts of Hungarian specialists on the emergence of new construction types in Muğla.

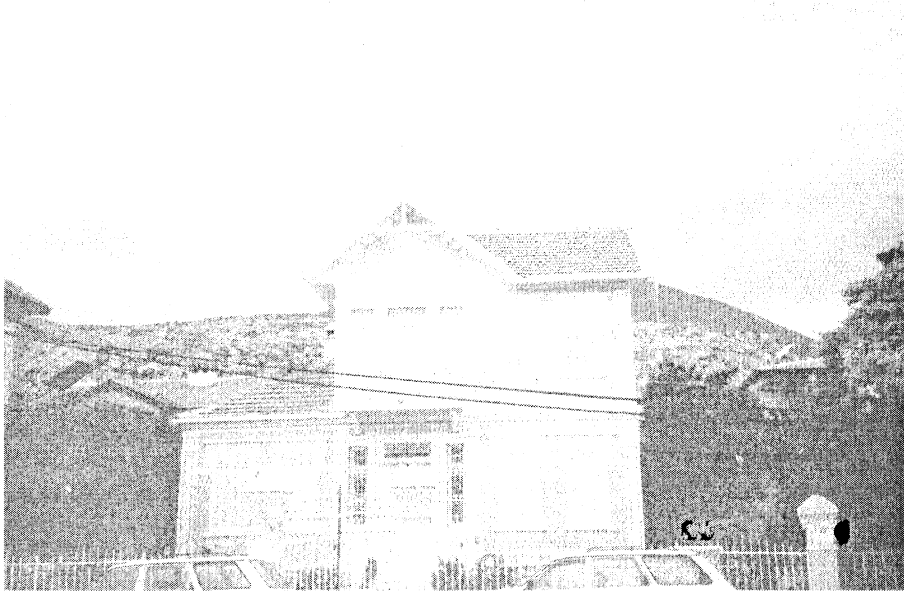
In this study , within the context of Turkish and Hungarian relations, the effects of the Hungarian specialists having contributions to the reconstruction of Turkey were investigated with regards to Muğla and its surroundings.

Key Words: Turk, Hungarian, Turkey, Hungary, Specialist, Muğla

V. Fotoğraflar : Ersin Aşık ve Melek Çolak Özel Arşivi

Milas'ta Macar Ustalar tarafından yapılan evler.

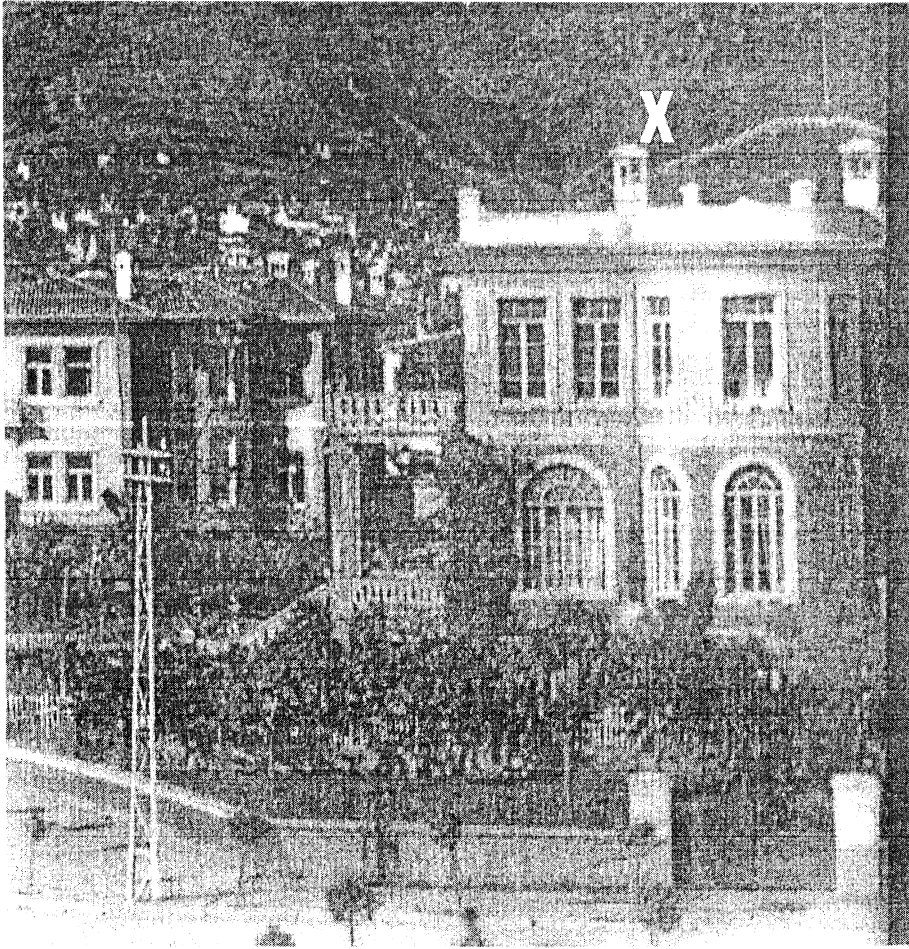

Macar Ustalar tarafından yapılan bir ev . (Milas)

İstikamet Sineması (Milas)

(X) Macar Ustalar tarafından yapılan Muğla Vali Konağı

Cumhuriyetin ilk yıllarında Muğla'da yaşayan bir aile : Macar Kemal, Karısı İlona (Leyla) ve kızları Birgül

